

LÉVAI CSABA
DE BTK Történelmi Intézet

Aetas 39. évf. 2024. 3. szám, 215–220.
ISSN 0237-7934
DOI 10.14232/aetas.2024.3.215-220
www.aetas.hu

Az amerikai forradalom és a Habsburg Monarchia

Jonathan Singerton: The American Revolution and the Habsburg Monarchy. Charlottesville – London: University of Virginia Press, 2022. 366 oldal

Az amerikai forradalom szélesebb földrajzi keretek közötti értelmezésére Robert R. Palmer (1909–2002) tette az első nagyobb szabású kísérletet, aki az „atlanti forradalom” tételének megfogalmazásával nem csupán az amerikai és a „nagy” francia forradalmat hasonlította össze, hanem mindkettőt egy más európai és amerikai területeket is magában foglaló atlanti forradalmi hullám részeként értelmezte.¹ Palmer felfogása nagy szerepet játszott az úgynevezett „atlanti történelem” koncepciójának kialakításában az 1980-as évektől kezdődően, amely az Atlanti-óceán teljes medencéjének kora újkori történelmét igyekszik egységes keretbe ágyazva tanulmányozni. Az „atlanti történelem” vizsgálatát aztán olyan területekre is kiterjesztették, amelyeket hagyományosan nem tekintettek az atlanti világ részének. Ez a tendencia nem csupán az Indiai-óceán vagy a Földközi-tenger térségének vonatkozásában mutatkozott meg, hanem az atlanti partvidéktől távolabb fekvő kontinentális Európa tekintetében is. Kiderült, hogy az amerikai forradalom az olyan közép- és kelet-európai hatalmakra is a korábban gondoltnál jelentősebb hatást gyakorolt, mint Poroszország, Oroszország vagy az a Habsburg Monarchia, amelynek akkoriban Magyarország is a része volt. Mindez oda vezetett, hogy a Habsburg

Monarchia korabeli történetét ebből a szempontból is elkezdtek vizsgálni a szakemberek.

Közéjük tartozik Jonathan Singerton, aki arra vállalkozott, hogy ezen újabb történetírói irányzatok eredményeit hasznosítva dolgozza fel az amerikai forradalom és a Habsburg állam kapcsolatát a 18. század második felében. A fiatal walesi történész alapképzéses diplomáját a Birminghami Egyetemen szerezte germanisztikából és történelemből, mesterdiplomáját viszont már az Edinburgh-i Egyetemen kapta kézhez, és PhD értekezését is itt védte meg. 2021-ben az Innsbrucki Egyetemen kapott tanársegédi állást, majd egy évvel később Hollandiába tette át a székhelyét, ahol jelenleg az amszterdami Vrije Universiteten tanít.

Amint könyvének előszavában rámutat, az utóbbi évtizedben „az amerikai forradalom történetét is egyre inkább egy kontinentális vagy féltekei térben helyezték el. Spanyol-Amerika és a bennszülött amerikaiak forradalmak korában játszott szerepének egyre növekvő felismerésére építve, a kontinentális és féltekei látásmód a figyelmet implicit módon elirányította a tizenhárom gyarmat által megjelenített Keletről (az atlanti térségről), és a forradalmat úgy mutatta be, mint amely vagy a Nyugat felőli vagy pedig egy Északról Dél felé kibontakozó, vertikális irányú forradalmi hullám első elemeként értelmezhető.” (6. old.) Ezzel összefüggésben egyesek az „óriási korai Amerika” (*vast early America*) történelméről kezdtek

¹ Robert R. Palmer: *The Age of Democratic Revolution: A Political History of Europe and*

America, 1760–1800. 1–2. kötet. Princeton: Princeton University Press, 1959., 1964.

beszélni, Singerton pedig ennek keretében igyekezett megvizsgálni a Habsburg Monarchia és a korai Amerika kapcsolatrendszerét.²

A dunai Habsburg Monarchiát hagyományosan szárazföldi hatalomként könyvelték el. Singerton azonban úgy látta, hogy az újabb szakirodalom éppen arról tanúskodik, hogy „az osztrák Habsburgok 18–19. századi, felfedezések, kereskedelem és óceánon túli gyarmatosítás formájában megmutatkozó merész tengeri imperializmusa arra irányuló összehangolt erőfeszítés volt, hogy meghaladják a birodalom szárazföldi értelmezését”.³ (7. old.)

Singerton könyvének szerkezeti felépítése a kronologikus és a tematikus rendet kombinálja. A könyv fejezetei a Habsburg területek és Észak-Amerika amerikai forradalom előtti kapcsolatainak áttekintésétől kiindulva időrendben haladnak a 18. század végének irányába, ám ezen belül az anyagot olyan tematikus blokkokba csoportosította a szerző, amelyek időbeli történései vagy átfedik egymást, vagy néha ideiglenes visszalépésekkel is járnak.

Könyve első fejezetében (*“England is the Motherland and America the Daughter?”: Colonial and Revolutionary America in the Habsburg Mind*) a két terület amerikai forradalom előtti kapcsolatait tekintette át Singerton. A birodalom területéről főként jezsuita hittérítők mentek Észak-Amerikába, s első kézből származó beszámolókat tettek közzé az ottani viszonyokról. A Habsburg állam elitje pedig – a korabeli európai divat-

nak megfelelően – reprezentációjának egyik elemeként alkalmazta az Amerikával kapcsolatos szimbólumokat és információkat. Így az amerikai forradalom kibontakozásának idejére „a Habsburg állam lakosai egyre növekvő ismeretekhez jutottak Brit Észak-Amerika viszonyaira vonatkozóan”. (33. old.)

Vizsgálódását a második fejezetben (*“Some Here Are Warm for the Part of America”: The American Revolution and the Imperial Court at Vienna, 1776–1783*) annak bemutatásával folytatta a brit historikus, hogy az Egyesült Államok létrejötte és a függetlenségi háború vége közötti időszakban a bécsi udvar tagjai hogyan viszonyultak az amerikai forradalom történéseihez. Mária Terézia rendszeresen kapott jelentéseket az amerikai eseményekről, fia, József főherceg pedig, amikor 1777 májusában Párizsban járt, kifejezetten találkozni kívánt az akkor még csak magán minőségben ott tartózkodó Benjamin Franklinnel, ám a beszélgetésre végül nem került sor. József öccse, Lipót, aki ekkor Toszkána nagyhercegeként uralkodott (1765–1790), már csak azért is érdeklődött az Egyesült Államok iránt, mert állama és Észak-Amerika között már az amerikai forradalom előtt is jelentékeny kereskedelmi forgalom bonyolódott, s az amerikai kormányzati eszmék a maga alkotmányos reformterveire is jelentős hatást gyakoroltak.

A bécsi udvar szűkebb közegéből kilépve, a harmadik fejezetben (*“Angels of the New Republic”: The American Revolutionary Influence in the Habsburg Lands, 1776–*

² Jellemző, hogy a korai amerikai történelemmel foglalkozó legtekintélyesebb kutatóintézet, az *Omohundro Institute of Early American History and Culture* 27. éves konferenciáját a franciaországi Poitiers egyetemén a következő címmel rendezik meg 2024 júniusában: „Vast Early America: A Transcontinental Conversation” (Az óriási korai Amerika: egy transzkontinentális párbeszéd).

³ A Singerton által jelzett történetírói tendenciára az *Aetas* is felfigyelt, és 2023. évi első számát az „ismeretlen kolonializmus” témájának

szentelve több olyan tanulmányt és interjút közölt, amelyek Ausztria és az Osztrák–Magyar Monarchia tengerentúli imperializmusával foglalkozott. Lásd különösen: Csaplár-Degovics Krisztián: „...újra kell gondolnunk az osztrák (és magyar) történelmet az imperializmus és a kolonializmus szempontjából”. *Beszélgetés Walter Sauerrel*. *Aetas*, 38. évf. (2023) 1. sz. 172–178.; Sauer, Walter: *A Habsburgok „gyarmatbirodalma” és az osztrák identitás*. Uo. 179–187.

1789) azt elemezte Singerton, hogy a birodalom egyes tartományaiban milyen reakciók születtek az újvilági eseményekre. Ennek teljes áttekintésére nem volt módja, ezért részletesebb esettanulmányok segítségével adott róla képet. Erre kitűnő lehetőséget biztosított számára Benjamin Franklin levelezésének áttekintése, aki a Habsburg Birodalomban élő személyekkel is kiterjedt kapcsolatrendszerrel alakított ki. Ennek középpontjában az a Hollandiában született tudós-orvos Jan Ingenhousz (1730–1799) állt, akivel még az 1760-as években ismerkedett meg Londonban. Ingenhousz 1768-ban Bécsbe ment, hogy a himlő elleni inokulációban részesítse Mária Teréziát és családját, majd egészen 1779-ig az uralkodónő házi orvosaként szolgált. A holland orvos „az amerikai forradalom ügyének egyik legserényebb és legbuzgóbb támogatója” volt a korabeli Bécsben. (74. old.) Magyarországot a Morvaországban született és német anyanyelvű Johann Baptist Zinner képviselte, aki sokáig tanított magyarországi felsőoktatási intézményekben, s Párizsban személyesen is találkozott Franklinnel. A Budai és a Kassai Királyi Akadémián tanító professzor „három olyan monumentális munkát készített a forradalomról, amelyek az egész amerikai történelmet magukban foglalták, az európai közönséget pedig pontos anyagokkal látták el annak vezetőire és forradalmi nézeteire vonatkozóan”. (72. old.)

A negyedik fejezetben (*“The Big and Furious Game”: The Difficulty of Habsburg Neutrality in the War for American Independence, 1775–1783*) Singerton azt vette górcső alá, hogy az európai nagyhatalmak közötti világméretű összecsapássá bővülő amerikai háború milyen közvetlen hatással volt a Habsburg Birodalomra. Ez a kihívás a legerőteljesebben abban a két régióban, a Toszkán Nagyhercegségben és az Osztrák-Németalföldön jelentkezett, amelyek már a háború előtt is jelentősebb kereskedelmi forgalmat bonyolítottak Észak-Amerikával. Lipót nagyhercegről az amerikaiak tudták, hogy szimpatizál az amerikai forradalom

bizonyos törekvéseivel, mégis nagyhatalmi politikai okokból Livorno kikötőjének szigorú semlegessége mellett kötelezte el magát. Ami pedig az utóbbit illeti, „az amerikai forradalom idején a lőszer és a gyarmatárúk kereskedelme az egekbe szökött az osztrák-németalföldi kikötőkben, újabb kereskedelmi utakat teremtve a karibi térség, Afrika és az Egyesült Államok irányába”. (95. old.)

1775-ben, az amerikai függetlenségi háború kirobbanásakor a bécsi udvar Párizs szövetségese volt, aminek jelentősége azt követően nőtt meg, hogy Franciaország 1778-ban, egy évvel később Spanyolország, 1780-ban pedig Hollandia is az Egyesült Királyság ellen lépett be a háborúba. A Habsburg Monarchia a semlegesség álláspontjára helyezkedett, ezért a Kontinentális Kongresszus bízott abban, hogy hivatalos kapcsolatokat alakíthat ki azzal. Ennek a kísérletnek a történetét mutatta be a fiatal brit történész könyve ötödik fejezetében (*“The Long, Laborious, and Most Odious Task”: The First Struggle for Recognition between the Habsburg Monarchy and the United States of America, 1776–1779*). A küldetésre William Lee-t (1739–1795) jelölték ki, aki 1778 májusában érkezett meg Bécsbe. Az amerikai remények azonban nem váltak valóra. Mária Terézia nem fogadta az amerikai megbízottat, Kaunitz herceg pedig szigorúan csak magánemberként találkozott az „amerikai utazóval”. Singerton szerint „a Habsburgok azért nem ismerhették el Lee-t, mert azzal kockáztatták volna a Habsburg érdekek védelme érdekében vállalt, kifinomult eszközökkel fenntartott semlegességüket”. (118. old.) Kitérőben volt a bajor örökösödési háború (1778–1779) Poroszország és szövetségesei ellen, s ilyen körülmények között a birodalom vezetése nem kívánta elveszíteni az Egyesült Királyság jóindulatát azzal, hogy francia nyomásra esetleg az Egyesült Államok oldalán foglaljon állást. Ugyanakkor Lee rövid bécsi jelenléte „tovább csigázta az

amerikai forradalom iránti érdeklődést” a Habsburg Birodalomban.⁴ (119. old.)

Munkája hatodik fejezetében (*“Wedded to the System They Have Embraced”: The Habsburgs as Mediators and Profiteers in the War for American Independence, 1780–1783*) azt tekintette át Singerton, hogy a Habsburg Monarchia miként próbált közvetíteni a hadviselő felek között, illetve az amerikai háború milyen lehetőségeket teremtett a birodalom kereskedői számára. Semlegesége ellenére a Habsburg állam ugyanis fontos szerepet játszott az amerikai háború diplomáciatörténetében. Kaunitz és II. József úgy próbált közvetíteni a hadviselő felek között, hogy abból a Habsburg Monarchiának is előnyei származzanak, s még az is felmerült, hogy a békekonferenciára Bécsben kerüljön sor. Ez végül nem valósult meg, de azt követően, hogy 1780-ban az Egyesült Királyság hadat üzent Hollandiának, a háború végéig (1783) „Ostende maradt az egyetlen semleges kikötő az északnyugat-európai partvidéken”. (122. old.) Míg 1775 és 1778 között évente átlagosan 480 hajó érkezett az Osztrák-Németalföld legnagyobb kikötőjébe, addig az 1780 és 1783 közötti időszakban évi hat-kilencezer. Korábban a Triesztből exportált árukat spanyol vagy brit kikötőkön keresztül szállították Amerikába. Most ez nem volt lehetséges, mivel mindkét ország hadviselő féllé vált, így a trieszti kereskedők számára lehetőség nyílt, hogy „Észak-Amerikával közvetlen kereskedelmet alakítsanak ki”. (136. old.)

A háború végi fellendülés a Habsburg Monarchia vezetőit arra ösztökölte, hogy az új kereskedelmi kapcsolatot a háború után is igyekezzenek fenntartani. Ezeket a törekvéseket foglalta össze a hetedik fejezetben a szerző (*“A New Set of Merchants”: The Development of Post-war Commerce between the Habsburg Monarchy and the*

United States of America, 1783–1785). Az új helyzetben azonban ezt nem volt könnyű megvalósítani. Helyreállt például az észak-amerikai dohány európai exportja, ami semmissé tette azokat a háború alatti reményeket, hogy az úrt a magyar dohány kivitelével töltsék be. Tehát „az amerikai forradalom idején a Habsburg állam tisztségviselői számára az volt a kérdés, hogy miként mérsékeljék a semleges közvetítő kereskedelemben való részvételük negatív hatásait úgy, hogy közben profitáljanak is abból. Most, a béke idején az lett a kérdés, hogy az egyenlő résztvevők egyikeként hogyan biztosítsák a Habsburg kereskedelmet.” (165. old.)

Ezt a célt úgy is igyekeztek elérni, hogy hivatalos megbízottakat küldtek az Egyesült Államokba, s a nyolcadik fejezetben (*“If His Imperial Majesty Should Think Fit”: The First Habsburg Representatives in the United States of America, 1783–1789*) ezeknek a küldetéseknek a mérlegét igyekezett megvonni Singerton. Közülük a legfontosabb Frederick Eugene de Beelen-Berthoff báró volt (1729–1805), aki 1783 és 1789 között hivatalos „kereskedelmi tanácsadóként” képviselte a birodalmat az Egyesült Államokban. Küldetése „azt a koncentrált erőfeszítést jelenítette meg a Habsburgok részéről, hogy megvessék lábukat az Egyesült Államokban”, ami „egy szintre helyezte a Habsburg Monarchiát a többi európai hatalommal abban a tekintetben, hogy learassák az újonnan függetlenné vált amerikai köztársasággal folytatott kereskedelem gyümölcseit”. (189. old.)

Ennek érdekében a bécsi döntéshozók az 1780-as évek elején kereskedelmi szerződés megkötését javasolják az Egyesült Államoknak. Ennek a kísérletnek a történetét dolgozta fel a brit historikus munkája utolsó, kilencedik fejezetében (*“A Triffling Personage”: Thomas Jefferson and the Second*

⁴ Lee missziójára magyarul lásd: Lévai Csaba: *Egy amerikai Bécsben, avagy bevezetés a korai amerikai diplomácia kulisszatitkaiba*. In: Frank Tibor (szerk.): Gyarmatokból impé-

rium. Magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemről. Budapest: Gondolat Kiadó, 2007. 30–49.

Struggle for Recognition between the Habsburg Monarchy and the United States of America, 1785–1786). Ekkoriban az amerikai köztársaság két legfontosabb európai diplomatája John Adams (1735–1826) és Thomas Jefferson (1743–1826) volt, akik Londonban, illetve Párizsban képviselték hazájukat. Az előbbi, illetve korábban Benjamin Franklin egyértelműen támogatták a bécsi javaslatot, Thomas Jefferson azonban nem. Úgy vélte, az Egyesült Államoknak az atlanti hatalmakat kell előnyben részesítenie. Halogató taktikája oda vezetett, hogy lejárt a tárgyalásokra kapott felhatalmazása, ami 1786-ban a megbeszélések kudarcához vezetett. Mindez „hatalmas bosszúságot váltott ki a Habsburg oldalon, amit csak tetézt a Jefferson által Poroszországgal kötött szerződés megkötésének és álnok módon történő eltitkolásának leleplezése”. (213. old.) A kudarc nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy „véget ért a forradalom korának érdeklődése, és a divergencia új korszaka vette kezdetét”.⁵ (213. old.)

Jonathan Singerton tehát annak vizsgálatával volt kénytelen könyvét zárni, hogy az amerikai forradalom által kiváltott kölcsönös érdeklődés és közeledés miért hanyatlott le a 18. század végére. II. József figyelmét a tartományaiban jelentkező elégedetlenségi mozgalmak elvonták az amerikai ügyektől, mi több, az intézkedései ellen tiltakozó tartományok gyakran az amerikai forradalmárok érveit fordították szembe a császárral. Ez erősen érvényesült az osztrák-németalföldi tartományokban, de az 1790–1791-es országgyűlés idején Magyarországon is megjelent, például Berzeviczy Gergely, majd Hajnóczy József, illetve a magyar jakobinus mozgalom más részvevőinek írásaiban. II. Lipót energiáit egyre inkább a francia forradalom kötötte le, fia, I. Ferenc figyelme pedig végképp afelé és a kibontakozó európai háborúk felé fordult. A Habsburg állam vezetőinek Egyesült

Államokkal kapcsolatos attitűdje konzervatívvá vált, s „az a forradalmi vonzás, amely oly sokakat hatott át a Habsburg tartományokban az 1770–1780-as években, az 1790-es évek ideológiai nyomásának, az új évszázad kezdetével pedig egy új reakciós konzervatívizmus felemelkedésének adta át a helyét”. (228. old.)

Nyelvi és egyéb korlátok miatt Jonathan Singerton nem vállalkozhatott arra, hogy mindenre kiterjedő képet rajzoljon a Habsburg Monarchia és az Egyesült Államok korai kapcsolatairól. Az általa felvázolt kép mozaikszerű, vagyis az egyes fejezetekben inkább jellegzetes esettanulmányokat olvashatunk, melyek azonban kiválóak és behatóbb információkkal szolgálnak a tárgyalt kérdésekről, mintha mindenről akart volna sokkal kevesebbet elmondani. Az pedig bizton állítható, hogy ennél alaposabb összefoglalás angol nyelven még nem látott napvilágot. Az amerikai forradalom történetének angolul olvasó szakemberei ezt a könyvet fogják elővenni, ha a nagy esemény tágabb értelemben vett hatásait akarják vizsgálni. Singerton könyvén keresztül az amerikai forradalom magyarországi befogadástörténetének legfontosabb történései is jóval szélesebb szakmai közönséghez juthatnak el. Az angol nyelvű megjelenés azonban az egykori Habsburg Monarchiát alkotó területek történeti szempontjából is nagy jelentőséggel bír, hiszen a nyelvi korlátok miatt a témával foglalkozó magyar történészek is csak nehezen tudják elolvasni a cseh, horvát, román, olasz vagy éppen flamand kollégáik vonatkozó írásait. Singerton könyve révén ők is jobban ki tudnak tekinteni nyelvi és etnikai értelemben vett bezártságukból, és saját birodalomrészeik történetét a birodalom egészének keretében, illetve egy még tágabb „óriási korai amerikai történelem” viszonyrendszerében tudják elhelyezni.

⁵ Erre magyarul lásd: Lévai Csaba: „*Van esély nyitásra a császár részéről: Egy Habsburg-amerikai kereskedelmi egyezmény lehető-*

sége az 1780-as években amerikai szemmel. Aetas, 27. évf. (2012) 3. sz. 20–48.

Jonathan Singertonnak a hatástörténeti kutatások egyik legnagyobb leselkedő veszélyét is sikerült elkerülnie. Az ezzel foglalkozó történészek ugyanis hajlamosak arra, hogy a „bolhából is elefántot csináljanak”, vagyis az általuk feltárt történéseknek a valódi fontosságuknál jóval nagyobb jelentőséget tulajdonítsanak. Ezzel tudják igazolni, hogy az általuk művelt recepciótörténet – amit általában egyik vizsgált régió szempontjából sem tartanak az adott terület központi történeti problémájának – milyen fontos és milyen

jelentős új eredmények produkálására képes. A jelen esetben ezt az igyekezetet az is erősíthette volna, hogy a Habsburg Monarchiát minden áron, még akkor is beillesse az újkeletű „óriási korai amerikai történelem” keretei közé, ha ezt csak kevés és szórványos adattal tudja alátámasztani. A walesi történelemsznek mindkét vonatkozásban sikerült megtartania a kellő mértéket. Mindezek miatt nagyon jó lenne, ha a könyv magyar fordításban is elérhetővé válna.